

KAI KURIE CIVILINIŲ TEISIŲ GYNIMO MECHANIZMO ATSPINDŽIAI
LIETUVOS TEISĖJE XXI AMŽIUJE

Virgilijus Valančius *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4593
Elektroninis paštas vvalancius@lvat.lt*

Pateikta 2007 m. lapkričio 27 d., parengta spausdinti 2007 m. gruodžio 18 d.

Santrauka. Jau penketą metų veikia naujasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – ir CPK). Taikant šį teisės aktą praktikoje, išryškėjo kai kurie trūkumai. Neišvengta ir kai kurių teisinio reguliavimo spragų. Tai, be abejo, išryškėjo kasdien taikant šį didelės apimties proceso teisės instrumentą. Beje, kai kurios naujojo CPK nuostatos jau laikė ir atitiktis nacionalinei Konstitucijai testą. Savaime suprantama, rengiant tokios apimties teisinį tekstą ir nuolat jaučiant laiko trūkumą, nerealu sukurti absoliučiai tobulą teisės aktą. Geriausias priimto teisės akto vertintojas – laikas, fiksuojantis empirinius teisės mokslo atstovų ir praktikuojančių teisininkų pastabas. Praėjus nors ir neilgam laikui, šiandien galime aptarti kai kuriuos naujojo CPK netobulumus, jų šalinimo galimybes bei paprognozuoti galimas civilinio proceso teisės raidos Lietuvoje kryptis.

Civilinio proceso tikslai ir principai yra esminės idėjos, persmelkiančios visas be išimties Civilinio proceso kodekso nuostatas, todėl, siekiant tiksliausiai įvertinti naujojo CPK taikymo patirtį, bandoma nagrinėti būtent civilinio proceso tikslų ir principų pasireiškimo praktinius aspektus.

Pagrindinės sąvokos: civilinis procesas, civilinio proceso principai, civilinio proceso raida.

IVADAS

Probleminė situacija. 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas [1] Per daugiau nei ketverius CPK galiojimo metus ne tik nusistovėjo šio teisės akto nuostatų taikymo praktika, bet ir atsiskleidė tam tikri teisinio reguliavimo netobulumai. Naujasis civilinius procesinius teisinius santykius reglamentuojantis teisės aktas neišvengė ir konstitucinės patikros, o ji ne visais atžvilgiais buvo jam palanki. Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina, taip pat bendrosios kompetencijos teismų praktika, taikant CPK nuostatas, leidžia išvelgti pagrindines įstatymų leidėjo klaidas bei prognozuoti galimas civilinio proceso teisės raidos Lietuvoje kryptis. Akiivaizdu, kad ne visi teisinio reglamentavimo netobulumai gali būti pašalinti be įstatymų leidėjo įsikišimo, remiantis vien teismų praktika, todėl kyla būtinybė pasiūlyti įstatymų leidėjui tam tikras CPK nuostatų tobulinimo

rekomendacijas. Kita vertus, per keletą CPK galiojimo metų susiklosčiusi bendrosios kompetencijos teismų praktika, regis, sugebėjo pašalinti nemažai, taikant CPK nuostatas kylančių, neaiškumų.

Tyrimo objektas: civilinio proceso tikslai ir principai yra tos esminės idėjos, kurios persmelkia visas be išimties CPK nuostatas, siekiant įvertinti naujojo CPK taikymo patirtį ir prognozuoti civilinio proceso teisės raidos Lietuvoje kryptis. Straipsnyje bandoma nagrinėti būtent civilinio proceso tikslų ir principų pasireiškimo praktinius aspektus.

Straipsnio tikslas. Nustatyti, su kokiomis problemomis susiduria Lietuvos teismai, taikydami CPK įtvirtintas principines nuostatas, įvertinti esamus teisinio reglamentavimo trūkumus ir pasiūlyti CPK normų tolesnio tobulinimo gaires.

Taikytos metodikos apibūdinimas. Siekiant gauti informaciją, taikytas empirinis dokumentų analizės metodas. Apibendrinant ir vertinant tyrimo metu gautą informaciją, darant išvadas, taikyti analogijos, apibendrinimo, sisteminės analizės ir loginis metodai.

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros docentas.

Kaip teisingai pastebi teisės mokslininkai, nors neegzistuoja joks „supertestas“, kuris padėtų atsakyti, ar sprendimas byloje yra teisingas, tačiau yra įmanoma nustatyti, ar procesinės priemonės, suteikiamos teismui ir bylos šalims procese, yra pakankamos, kad užtikrintų protingą tikimybę tiesai byloje nustatyti [2, p. 262]. Rengiant ir priimant naująjį CPK buvo pabrėžta, kad CPK rengėjai pasirinko socialinio civilinio proceso koncepciją, kuri pasireiškia siekiu išsiaiškinti tikrąsias ginčo aplinkybes ir nustatyti materialią tiesą byloje [3, p. 197; 4, p. 41]. Kaip bus nustatyta ir ar apskritai bus nustatyta tiesa byloje, labiausiai priklauso nuo to, kokią vaidmenį procese atliks teismas [5, p. 92]. Todėl, analizuojant naujojo CPK taikymo patirtį Lietuvoje, didelis dėmesys skirtinas teismo vaidmeniui procese, teismo santykiui su byloje dalyvaujančiais asmenimis, teismo ir šalių galių pusiausvyrai.

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime yra pabrėžęs, kad „(...) pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje. Ir priešingai – negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą. Antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat ir nuo konstitucinių teisinės valstybės ir teisingumo principų“ [6]. Atrodytų, kad šiuose Konstitucinio Teismo žodžiuose tarsi nėra nieko nauja. Jie atitinka dar XIX amžiaus pabaigoje austrų procesualisto Fr. Kleino išsakytas mintis, jog procesas yra priemonė materialiai tiesai nustatyti ir turi toks likti, priešingu atveju jis praras savo socialinę legitimaciją [7]. Vis dėlto Konstitucinio Teismo argumentacija veda prie išvados, kuri Lietuvos teisės doktrinoje iki šiol buvo išsakoma gana atsargiai: susidūrus su materialios tiesos nustatymo tikslo ir kitų civilinio proceso tikslų bei principų kolizija, pirmenybė turi būti teikiama tiesai nustatyti. Konstitucijai prieštaraujančiu dalyku Konstitucinis Teismas pripažino situaciją, kai „(...) pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo ir viešo paskelbimo spartai yra teikiama pirmenybė to sprendimo kokybės, taigi ir teisingumo įvykdymo atitinkamoje byloje, atžvilgiu“ [8].

Galima pritarti nuomonei, jog reikalavimas išnagrinėti bylą greitai, bet kartu ir teisingai, negali nesukelti tam tikrų prieštaravimų. Pavyzdžiui, nustačius itin trumpus bylų išnagrinėjimo terminus ir nesuteikus teismui pakankamų procesinių priemonių bei organizacinių išteklių bylai per šiuos terminus išnagrinėti, vargu ar galima tikėtis, jog sprendimas byloje bus priimtas pakankamai įsigilinus į faktines bylos aplinkybes bei išanalizavus teisės normas [1, p. 262]. Pernelyg sureikšminus bylų nagrinėjimo spartos veiksnį, kyla pavojus, kad

teismai bus paversti „sprendimų mašinomis“ [9]. Kitaip tariant, kalbant apie teismo veiklą, nederėtų vartoti teismų „produktyvumo“ (angl. *efficiency*) termino, tinkančio apibūdinti techninį gamybos procesą. Vertinant teismų gebėjimus tinkamai vykdyti pavestas funkcijas, nepalyginti tikslesnis yra veiksmingumo kriterijus (angl. *effectiveness*). Produktyvumo kriterijui dominuojant veiksmingumo atžvilgiu, neišvengiamai susiduriame su teismo sprendimų kokybės problema. Atsakymą į klausimą, ar toks dominavimas padėtų (Konstitucijoje įtvirtintai sampratai) vykdyti teisingumą, – žinome. Tas pat pasakytina ir apie kitas procesines nuostatas. Jei tam tikra teisės norma trukdo teismui išsiaiškinti tiesą, nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, kyla pagrįstų abejonių dėl tokios normos konstitucingumo.

Šiandien reikia pripažinti, kad, įgyvendinant civilinio proceso reformą ir siekiant užkirsti kelią, taikant 1964 m. CPK, dažnai pasitaikydavusiam bylų vilkinimui, lazda kai kuriais atvejais būdavo perlenkiama į kitą pusę. Kitaip tariant, proceso koncentruotumui buvo teikiama pirmenybė materialiai teisingo teismo sprendimo priėmimo atžvilgiu. Vienas ryškiausių tokių pavyzdžių – sprendimo už akių institutas. Būtent sprendimas už akių yra tas lakmuso popierėlis, kurio priėmimas teisinėje visuomenėje, taikymas ir raida atskleidžia naujojo CPK kelią. Pirmiausia, šis institutas buvo visiškai naujovė šiandieninei Lietuvos teisininkų kartai. 1964 m. CPK sprendimas už akių nebuvo numatytas, todėl jį reglamentuojančių teisės normų kūrimas prilygo rašymui ant švarios lentos. Antra, sprendimas už akių, kaip joks kitas proceso teisės institutas, jau spėjo pereiti daugelį etapų: nuo visiško šio instituto neigimo ir atmetimo [žr., pvz., 10] prie pernelyg optimistiško susižavėjimo juo [11, p. 172] ir galiausiai racionalaus jo aiškinimo, taikymo bei vystymo remiantis teismų praktika. Kai kurios sprendimą už akių reglamentuojančios nuostatos neišvengė ir neigiamo Konstitucinio Teismo įvertinimo [8].

Manytume, verta pasidžiaugti, kad teismų praktika tinkamai išsprendė tarp proceso teoretikų kilusią diskusiją, ar sprendimą už akių galima vertinti kaip sankciją pasyviajai šaliai [žr., pvz., 12]. Tačiau net ir nustačius, jog sprendimas už akių nėra teisinė sankcija, Lietuvos teismuose susiklostė prieštaringa praktika sprendžiant su tuo susijusį klausimą: ar piktnaudžiavimas procesu yra būtina sprendimo už akių priėmimo sąlyga. Pavyzdžiui, vienoje iš nagrinėtų bylų nustatęs, kad nors atsakovas neatvyko į teismo posėdį, tačiau buvo patekęs atsiliepimą į ieškinį bei padaręs išvadą, jog atsakovas procesinėmis teisėmis nepiktnaudžiavo, Lietuvos apeliacinis teismas panaikino priimtą sprendimą už akių, nurodydamas, kad „(...) teismo sprendimas už akių priimamas dėl vienos civilinio proceso šalies piktnaudžiavimo teise nedalyvauti teismo posėdyje, be pateisinamos priežasties nepalaikant savo reikalavimų ar atsikirtimų ir tuo siekiant vilkinti procesą“ [13]. Tokiai Lietuvos apeliacinio teismo išvadai pritarė ir vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuojantis Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [14]. Tačiau dėl tokios praktikos galima pateikti ir diskusinių pasvarstymų. CPK įtvirtina šalies pareigą rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu (CPK

7 str. 2 d.). Vargu ar galima dėti lygybės ženklą tarp šios pareigos nevykdymo ir piktnaudžiavimo. Piktnaudžiavimu laikytinas procesinių teisių įgyvendinimas pažeidžiant ar varžant kitų asmenų teises bei įstatymų saugomus interesus, taip pat prieštaraujant procesinės teisės paskirčiai. Piktnaudžiavimas visada turėtų būti siejamas su tyčine elgsena, kuria siekiama vilkinti bylos nagrinėjimą arba kitaip trukdyti teismui įvykdyti teisingumą byloje. Tuo tarpu nevykdanti pareigos rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu šalis vargu ar visais atvejais piktnaudžiauja procesinėmis teisėmis. Galima rasti daugybę pavyzdžių, kai procesinėmis teisėmis nėra piktnaudžiaujama, tačiau dėl neatidumo ar nerūpestingumo laiku nepateikiami procesiniai dokumentai, neatvykstanta į teismo posėdį, o tokiais atvejais CPK nuostatos taip pat leistų priimti sprendimą už akių. Be to, sprendimas už akių yra tam tikra dispozityvumo principo išraiška. Šalis, nenorinti gintis nuo pareikšto ieškinio arba nebepalaikanti savo pareikštų reikalavimų, paprastai lieka pasyvi. Nenoras palaikyti savo reikalavimus (atsikirtimus) negali būti įvertintas kaip piktnaudžiavimas, nes taip šalis tiesiog išreiškia savo poziciją byloje, jei nėra kitų piktnaudžiavimo požymių. Nei teismas, nei kitos institucijos negali ir neturi versti šalies ginti savo materialines teises teisme, jeigu šalis šiomis teisėmis gali laisvai disponuoti. Išimtis iš šios taisyklės yra vadinamosios nedispozityvios bylos, kur šalių teisė disponuoti tiek materialinėmis, tiek procesinėmis teisėmis yra ribota (šeimos, bankroto, ypatingosios teisenos bylos). Tačiau dėl dispozityvumo principo ribojimo šiose bylose apskritai yra draudžiama priimti sprendimą už akių. Sunku būtų pagrįsti, kodėl šaliai nepiktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis, tačiau tiesiog nenorint ginti savo pozicijos, šios šalies atžvilgiu sprendimas negalėtų būti priimtas už akių.

Manytume, kad, siekiant priimti sprendimą už akių, pakanka konstatuoti būtinąsias sprendimo už akių priėmimo sąlygas, nustatytas CPK 285 straipsnio 1 dalyje, o siaurinamasis sprendimo už akių priėmimo galimybės aiškinimas, siejant tai vien su piktnaudžiavimo atvejais, neparemtas įstatymu. Tokią poziciją palaikanti nuomonė, beje, pasitaiko ir teismų praktikoje [15, 16]. Ši pozicija priskirtina prie „geros praktikos“ pavyzdžių, nes atitinka CPK nustatytąsias sprendimo už akių priėmimo sąlygas.

Penkeri naujojo CPK taikymo metai atskleidė ir pamatinių civilinio proceso idėjų bei tokių klasikinių civilinio proceso teisės principų kaip dispozityvumas ir rungimasis svarbą. Rungimosi ir dispozityvumo principai neatskiriamai susiję su teismo vaidmeniu procese. Kuo aktyvesnis teismo vaidmuo, tuo labiau ribojami taikyti minėtieji principai. Nors išgaliojus naujam CPK buvo pabrėžiamas aktyvus teismo vaidmuo, reikia pripažinti, kad Lietuvos teisėjai aktyvumu dar nepriilygsta socialiojo civilinio proceso modelio tėvynės Austrijos bei jos kaimynės Vokietijos teisėjams. Viena vertus, prielaidų teisėjų aktyvumui nesudaro CPK nuostatos, kita vertus – vis dar kaltas 1964 m. CPK paskatintas pernelyg liberalus požiūris į procesą kaip grynai privatų šalių reikalą. Nors CPK ir įtvirtina teismo

išaiškinimo pareigą (CPK 159 str. 1 d.), t. y. pareigą rūpintis, kad būtų nustatytos išsamios esminės bylos aplinkybės, nurodyti šalims aplinkybes, kurias būtina nustatyti siekiant bylą išnagrinėti teisingai, tačiau ši nuostata iki galo neužkerta kelio „siurpriziniams“ teismo sprendimams. Pagal Lietuvos teismuose vis dar vyraujančią praktiką teismo požiūrį į vieną ar kitą bylos aplinkybę, jos reikšmę ginčui išspręsti, į tam tikro įrodymo įrodomąją vertę ar net galimybę ginčui taikyti vieną ar kitą teisės normą bylos dalyviai paprastai sužino per skaitę galutinį teismo sprendimą. Tai visiškai suprantama, jei visos aplinkybės, kuriomis grindžiamas teismo procesinis sprendimas, būna išnagrinėtos teismo posėdyje, ir šalys dėl jų yra išdėsčiusios savo poziciją. Tačiau nereti atvejai, kai šalys tokio sprendimo būna labai nustebintos, nes į ginčo teisinį santykį teismas pažvelgia tokiu požiūriu, kurio proceso dalyviai neįžvelgė ir kuris teismo posėdyje buvo visiškai nesvarstomas. Pasitaiko, kad šalys bylos nagrinėjimo metu įrodinėja, jų nuomone, byloje taikytinos teisės normos hipotezėje užfiksuotas aplinkybes, o teismas sprendimą grindžia visai kita teisės norma. Teismas sprendime neturi siekti „nustebinti“ šalis netikėtu posūkiu byloje, o matydamas tiek materialinio, tiek procesinio pobūdžio bylai reikšmingas aplinkybes, į kurias šalys neatkreipė dėmesio, pirmiausia turėtų išdėstyti savo poziciją ir sudaryti šalims sąlygas pateikti savo argumentus bei įrodymus šiai pozicijai patvirtinti arba paneigti. Svarstyta galimybė CPK papildyti imperatyvia norma, kad, esant aplinkybėms, į kurias šalys akivaizdžiai neatkreipė dėmesio, teismas savo sprendimus gali grįžti tik sudaręs galimybę šalims išsakyti savo nuomonę dėl šių aplinkybių. Toks teisinis reglamentavimas jokių būdu neturėtų reikšti, kad teismas privalės išdėstyti savo išankstinę nuomonę dėl bylos baigties. Galutinis įrodymų vertinimas ir faktinių aplinkybių teisinis kvalifikavimas atliekamas teismo sprendime. Tačiau matydamas, kad tam tikra aplinkybė yra teisiškai reikšminga, o šalys jos neįžvelgė, teismas privalėtų atkreipti byloje dalyvaujančių asmenų dėmesį ir sudaryti sąlygas pateikti įrodymus šiai aplinkybei patvirtinti arba paneigti. Lygiai taip pat teismas turėtų nurodyti, jog tam tikra aplinkybė, kuria remiasi šalys, nėra teisiškai reikšminga, nes įtakos bylos baigčiai neturės. Toks nurodymas galėtų būti grindžiamas ir proceso ekonomiško idėja: kam gaišinti tiek teismo, tiek šalių laiką, eikvoti energiją ir patirti išlaidų įrodymams rinkti ir jiems tirti, jeigu tai nepadės priimti sprendimą byloje¹.

Analizuojant pastarojo laikotarpio Konstitucinio Teismo praktiką, susidaro vienareikšmis įspūdis, kad Konstitucinis Teismas yra už itin aktyvų teismą bei poreikį nustatyti materialiąją tiesą byloje, apsaugoti viešąjį interesą, o šalių dispozityvumui ir rungimuisi teikiama mažiau reikšmės [8]. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimų argumentaciją, galima pamėginti nuspėti tolesnę civilinio proceso teisės raidą. Manytina, kad Konstitucijai prieštaraujančios nuostatos likimas gali iš-tikti CPK 179 straipsnio 2 dalį, kuri leidžia teismui rink-

¹ Plačiau apie „siurprizinių“ teismo sprendimų poveikį žr.: 17, p. 95.

ti įrodymus savo iniciatyva tik CPK ir kitų įstatymų numatytais atvejais. Tokie atvejai numatyti tik kalbant apie bylas, kylančias iš šeimos (CPK 376 str. 1 d.), darbo (CPK 414 str. 1 d.) teisinių santykių bei ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamas bylas (CPK 443 str. 8 d.). Galima pripažinti, kad toks teisinis reguliavimas jau neatrodo nepriekaištingas. Tereikia pagalvoti apie bylas, susijusias su vartotojų teisių apsauga, nesąžininga konkurencija, autorių teisių apsaugos bylas, bylas dėl žalos sveikatai atlyginimo ir kitas, kuriose išryškėja šalių visuomeninio statuso disproporcija bei kyla poreikis aktyviais teismo veiksmais apsaugoti silpnesnės šalies teises bei apginti viešąjį interesą. Kyla klausimas, ar, atsižvelgiant į šiandieninę žmogaus teisių apsaugą iki galo pamatuoti išlieka ir kai kurie kiti absoliutūs draudimai Civilinio proceso kodekse, pavyzdžiui, draudimas smulkiuose turtiniuose ginčiuose priimtus sprendimus skusti apeliacine tvarka (CPK 303 str. 1 d.), draudimas skusti kasacine tvarka apeliacinės instancijos teismo sprendimus (nutartis), kai ginčijama suma yra mažesnė kaip penki tūkstančiai litų (CPK 341 str. 2 p.). Nesileisdami į aštresnę diskusiją dėl apeliacijos kaip konstitucinės teisės egzistavimo ar neegzistavimo, trumpai pažvelkime į teismo sprendimo apskundimo ribojimus, kaip šie pateikti civilinio proceso teisėje. Visuotinai pripažįstama, kad sudėtinga teisinė problema gali iškilti ir turtiniu požiūriu visiškai nereikšmingoje byloje. Teismų praktika formuojama ir vystoma tik teismams nagrinėjant bylas, o ne teikiant abstraktaus pobūdžio išaiškinimus ir konsultacijas [18]. Vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nutartyse formuluodamas aktualias teismų praktikai teisės taikymo ar aiškinimo taisykles (CPK 361 str. 4 d. 2 p.). Tačiau nesant net potencialios galimybės, jog byla gali būti nagrinėjama ne tik kasacine, bet ir apeliacine tvarka, nėra teisinių svertų suformuoti vienodą teismų praktiką, esant tam tikrų kategorijų byloms. Pavyzdžiui, vienoda teismų praktika sunkiai gali būti suformuota bylose dėl nedidelių sumų priteisimo (CPK 441 str.), nes šios bylos, atsižvelgiant į jose pareiškiamų turtinių reikalavimų vertę, negali peržengti slenksčio, nuo kurio kasacija yra galima. Todėl svarstyтина, ar, įvertinus naujojo CPK taikymo patirtį, nevertėtų atsakyti absoliučiu apeliacinio ir kasacinio apskundimo ribojimų civiliniame procese. Juolab kad Aukščiausiasis Teismas reikšmingas teisiniu požiūriu bylas atsirenka, naudodamasis leidimų skusti kasacine tvarka sistema (CPK 350 str. 1 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad panašios tendencijos vyrauja ir kitose Europos valstybėse. Štai Vokietijoje nuo 2002 m. sausio 1 d. atsisakyta absoliučiu apeliacinio apskundimo ribojimų dėl ginčo sumos, o galimybė revizuoti taip pat nebesiejama su ginčo verte ir priklauso vien nuo to, ar bus išduotas leidimas skusti sprendimą, siekiant revizuoti [19].

Apibendrinant galima teigti, kad galimas civilinio proceso teisės raidos tendencijas atspindėtų kelios apibendrinančios frazės: daugiau dėmesio viešojo intereso apsaugai, mažiau absoliučiu draudimų įstatymuose ir daugiau erdvės teismo diskrecijai pasireikšti. Taigi civilinio proceso teisė yra „pasmerkta“ būti dinamiška, nuo-

lat besivystanti ir besikeičianti teisės šaka. Nauji uždaviniai, kuriuos visuomenė kelia teisminei valdžiai, neišvengiamai bus susiję su tolesne teismų praktikos, o gal ir teisinio reguliavimo raida. Tai kelias, kuris neturi pabaigos.

IŠVADOS

1. Teismų praktikoje neišvengiama skirtingo CPK nuostatų suvokimo ir taikymo, tačiau esminės CPK idėjos yra suprantamos bei įgyvendinamos tinkamai, o daugumą kylančių problemų sėkmingai sprendžia aukštesnių pakopų teismai.

2. Retrospektyviai žvelgiant į 2002 m. priimtąjį CPK, reikia pripažinti, kad proceso koncentruotumo principo vaidmuo buvo pernelyg sureikšmintas kitų civilinio proceso principų atžvilgiu, o tai savo ruožtu buvo sukėlę ne tik sunkumų bendrosios kompetencijos teismams taikant bei aiškinant kai kurias CPK nuostatas – dėl to atsirado ir konstitucinio lygio problemų. Tokie proceso teisės institutai kaip sprendimas už akių, procesinių sprendimų apskundimas apeliacine ir kasacine tvarka, kuriuose ypač ryškus proceso koncentruotumo principo vaidmuo, reikalauja naujo įvertinimo bei teisinio reguliavimo tobulinimo.

3. Siekiant užtikrinti, kad procese būtų apsaugota nustatyta materialioji tiesa ir viešasis interesas, tikslinga iš naujo pažvelgti į šalių dispozityvumo ir rungimosi principų įgyvendinimą, iš dalies ribojant šių principų taikymą bei suteikiant daugiau diskrecinių galių bylą nagrinėjančiam teismui. Didesnį teismų sprendimų nuspėjamumą, kooperacijos principo įgyvendinimą, o kartu ir viešojo intereso apsaugą taip pat padėtų užtikrinti imperatyvus draudimas teismams priiminėti „siurprizinius“ sprendimus procese.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.
2. Norkus, R. 2005. *Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Doktoro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005
3. Valančius, V. 2002. Kai kurie Civilinio proceso kodekso bruožai. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28(20).
4. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. 2003. *Civilinio proceso teisė*. T. I. Vilnius: Justitia, 2003.
5. Valančius, V.; Norkus, R. 2006. Nacionalinis teisinis diskursas dėl administracinio proceso. *Jurisprudencija*, 2006, t. 3(81).
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugšėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957.
7. Klein, Fr. *Vorlesung über die Praxis des Civilprocesses*. 1900, s. 1.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 62-2276.
9. Valančius, V. 2006. *Remarks on item 8 of the agenda of the President of the European Association of Judges on the 8th Plenary meeting of the European Commission of the Efficiency of Justice, Strasbourg, 6–8 December, 2006* <www.coe.int/cepej> [žiūrėta 2007 11 10].

10. *Teisės projektų ir tyrimų centro tyrimas* Nr. 30T/2003.
11. Nekrošius, V. 2002. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 27 d. nutartis c. b. 3K-3-167/2005 UAB „Lavisos agrogrupė“ prieš UAB „Vilbana“, kat. 116.5.2
13. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 27 d. nutartis c. b. 2-228/2006 L.V. prieš UAB „Girteka“, kat. 116.5.3.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 2 d. nutartis c. b. 3K-3-526/2006 L.V. prieš UAB „Girteka“, kat.116.5.1; 116.5.3.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 31 d. nutartis c. b. 3K-3-369/2006 R.D.B. prieš D.B., kat. 116.5.3.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis c. b. 3K-3-518/2005 UAB „Piniava“ prieš A.T., kat. 116.5.1; 116.5.3.
17. Valančius, V.; Norkus, R. Nacionalinis teisinis diskursas dėl administracinio proceso. *Jurisprudencija*, 2006, t. 3(81).
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.
19. *Zivilprozessordnung*. Einführung von Universitätsprofessor Dr. Peter Gottwald. München, 2002, s. XIX.

SOME REFLECTIONS OF THE MECHANISM OF PROTECTION OF THE CIVIL RIGHTS IN LITHUANIA IN THE XXI CENTURY

Virgilijus Valančius *

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

On the 1st of January 2003 the new Code of Civil Procedure of Lithuania (CPC) came into force. Knowing that CPC was drafted during relatively short time, it seems not so surprising that some mistakes and shortcomings were not avoided. Those indeed were revealed when applying the mentioned complex instrument of procedural law in practice. Some provisions of the CPC have even already faced, and unfortunately not always successfully, the test of the conformity to the national Constitution.

It seems that the best appraiser of the legal act is time, which fixates the empirical observations of legal practitioners and scholars. Today, after some time has already passed since the CPC came into force, it becomes possible to discuss the shortcomings of the CPC that were already noticed in practice, to propose possible ways of elimination of those shortcomings, as well as to predict some general tendencies of the future evaluation of the civil procedural law of Lithuania.

While drafting and adopting the CPC, it was often underlined, that the drafters of the CPC had chosen the conception of social civil procedure, which is displayed by the aim to disclose the real circumstances of a legal dispute and to establish the material truth. Today it has to be acknowledged that while implementing the reform of civil procedure and aiming to prevent the procedural delays, which were quite common when applying the provisions of the former CPC, adopted in 1964, it was gone to one extreme to the other. In other words, the priority was given to the expeditiousness of court proceedings, but not to the adoption of the court decision which is materially correct. Meanwhile when analysing the recent jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania, one can reach the unambiguous conclusion, that the Constitutional Court supports the idea of active judge, need to protect the public interest and to establish the material truth in the case.

Following the argumentation of the Constitutional Court, one can predict the future evaluation of civil procedural law of Lithuania. Generally speaking, the tendencies of further evaluation of civil procedural law can be described by several phrasings: more attention to the protection of public interest, less absolute written prohibitions in the laws and more space for the display of judicial discretion. Therefore civil procedural law is “doomed” to be dynamical, constantly evaluating and changing branch of law. New tasks, set for the judiciary by the society, will inevitably be interrelated with the further evaluation of judicial practice and legal regulation. It is a road that has no end.

Keywords: civil procedure, principles of civil procedure, evolution of civil procedure.

* Associated Professor at the Department of Civil Procedure of Mykolas Romeris University.